

Research Paper

Zoning the Potential and Opportunities of Rural Tourism and Practical Strategies for Its Development in Mahmoudabad County, Mazandaran Province

Milad Heydari^a, Fatemeh Razzaghi Borkhani^{a*} , Taher Azizi- Khalkhili^a, Ali Akbar^b Barati

^a Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Crop Sciences, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran.

^b Department of Agricultural Management and Development, Faculty of Agriculture, University of Tehran, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 22 October 2024

Revised: 01 February 2025

Accepted: 03 February 2025

Keywords:

Sustainable rural development
Livelihood strategies
agritourism
Non-agricultural occupations

ABSTRACT

Identifying rural tourism capacities as a relative advantage in Mahmoudabad County plays a crucial role in implementing a sustainable rural tourism economy and promoting local development. This study aimed to zone the potential and opportunities of rural tourism in Mahmoudabad County, Mazandaran Province. The statistical population included all 88 villages in the county. Data were collected through a researcher-made questionnaire completed by village heads (Dehyars). The questionnaire's face and content validity were confirmed by experts, and reliability was assessed using Cronbach's alpha. Data analysis was conducted using SPSS version 26 and ArcGIS version 10.3.1. Findings revealed that among various types of rural tourism in Mahmoudabad, coastal tourism and hydrotourism ranked highest, while geotourism ranked lowest. Ensuring environmental sustainability in tourism requires the integration of economic, social, and environmental strategies. Practical recommendations for rural tourism development include: environmental taxes for business owners or tourists, establishing agritourism sites, reviving local knowledge for environmental preservation, promoting green tourism culture, and enhancing the value chain of agricultural tourism products through initiatives such as organic festivals.

*Corresponding author: Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Faculty of Crop Sciences, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran.

E-mail address: f.razzaghi@sanru.ac.ir

<https://doi.org/10.22034/iaeej.2025.226311>

1. Introduction

Iran, with its rich natural, historical, and cultural attractions, has long been an appealing destination for international tourists and provides a suitable platform for the development of tourism infrastructure. Given the diversity of tourist destinations, including the northern coasts, strategic planning can enable the country to play a significant role in the economic development of both urban and rural areas. In particular, the northern coastal regions of Iran, with their pristine nature and abundant tourism potential, hold special economic, socio-cultural, and environmental-spatial significance. In line with the 20-year development vision, Iran aims to attract 20 million international tourists by 2025 through a \$30 billion investment, targeting a 2 percent share of global tourism revenue, which requires efficient policies for tourist attraction. Mazandaran Province is recognized as a key tourism hub, with Mahmoudabad County specifically receiving substantial tourist traffic annually. Tourism, as a cross-sectoral industry, can boost the region's economy. Alongside agriculture and animal husbandry, the promotion and development of agritourism and ecotourism—given the high potential of these areas—can diversify livelihoods, support rural development, and create employment opportunities for youth. However, this sector has not been strategically planned; instead of attracting temporary tourists, there has been a trend toward permanent settlement by tourists as primary residents, transforming the area into private villas and gardens for urban dwellers. This trend threatens local architecture and traditional village structures while undermining the core nature of rural tourism. Therefore, national and regional planning and policy-making are essential to formulate and implement the necessary strategies for sustainable rural tourism development. Therefore, the development of tourism in Mahmoudabad should adopt a balanced approach grounded in environmental and cultural sustainability, ensuring that while it stimulates economic growth, it also prevents the degradation of natural resources and the alteration of traditional village structures. Drawing on both domestic and international experiences, this study aims to provide practical strategies for the sustainable development of rural tourism in the region.

2. Methodology

This study is applied in nature and, from a methodological perspective, descriptive-analytical, conducted using a mixed approach combining library research and fieldwork. The data collection tool for the fieldwork phase was a researcher-designed questionnaire administered across Mahmoudabad County. The statistical population consisted of all village heads (Dehyars) of the 88 villages in the county. The potential and types of rural tourism activities were evaluated using a five-point Likert scale (ranging from “none or very low = 1” to “very high = 5”). For spatial analysis and zoning of rural districts based on tourism development indicators, ArcGIS version 10.3.1 was used. The validity of the questionnaire was confirmed through expert review and research team feedback after necessary adjustments. Reliability was assessed using Cronbach's alpha, with all main components (economic, social, and environmental strategies) exceeding 0.7. Data analysis was performed using SPSS version 26.

3. Results

The assessment of the tourism potential and attractions of villages by rural district indicates that in Harazpi Shomali Rural District, coastal and water-based tourism are the top priorities for attracting tourists. In Harazpi Gharbi Rural District, nature-based tourism ranks first, while in the Ahlmarstaq Shomali and Jonubi Rural Districts, agricultural and forest tourism are the leading priorities. In Dabuyi Shomali Rural District, religious, cultural, and historical tourism are the primary attractions. Geotourism ranks lowest in tourism potential across all rural districts. Overall, as shown in Figures 1 to

4, in Mahmoudabad County, coastal and water tourism are ranked highest, whereas geotourism is consistently ranked lowest in terms of tourism potential.

4. Discussion

In the development of sustainable rural tourism, it is essential to consider all sustainability criteria, even when some of them conflict. Rural tourism provides an opportunity to increase farmers' income beyond agricultural production. From an environmental perspective, preventing ecological damage can be challenging. Therefore, when designing rural tourism development strategies, it is crucial to identify factors that maximize benefits for residents and determine the appropriate duration of tourism activities. According to the findings and from the perspective of the study community, environmental strategies were ranked lowest in priority. While economic, social, and environmental dimensions must complement each other to ensure tourism sustainability, the environmental aspect appeared less emphasized by village heads in the region. For example, environmental taxes for business owners or tourists were considered low priority. However, to improve ecological security, part of each business unit's revenue should be allocated to environmental protection, enabling institutional and infrastructural investment to reduce environmental pressures. This includes measures such as wastewater treatment or establishing agrotourism sites, which play an important role in raising tourists' awareness of environmental conservation. It appears that the establishment of rural tourism, particularly agrotourism and ecotourism, can achieve the anticipated outcomes for sustainable development and address rural underdevelopment. Such outcomes include diversifying agricultural and economic activities through livestock and crop development, creating competitive advantages for certain producers, increasing income and value-added for local agricultural products (including production, processing, packaging, and direct marketing), reducing migration, increasing youth employment, supporting other sectors of the rural economy, diversifying household livelihoods, environmental conservation, sustainable living, cultural development, and the revival of local knowledge. The region's favorable climate and strategic location along transportation routes connecting Tehran and Mashhad provide significant potential for tourism development. Integrating other forms of tourism, as highlighted in this study, can enhance the effectiveness of marine and coastal tourism and accelerate local development.

5. Conclusion

Emphasis on ecotourism alongside sports and recreational tours can significantly contribute to the province's tourism growth. Therefore, rural development agencies and the Cultural Heritage, Handicrafts, and Tourism Organization should focus on identifying tourist attractions and establishing model tourism areas. This requires targeted planning for sustainable tourism development and reducing underdevelopment in rural areas. Special attention to the economic, social, and environmental conditions of coastal regions and marine tourism development is essential. Based on the findings, the following recommendations can be proposed: raising awareness among communities and tourists about the environmental consequences of their actions; promoting rural entrepreneurship and agrotourism by integrating tourism with livestock, crop, and orchard systems; establishing regional tourism innovation chains and creative products, such as local handicrafts, to stimulate rural economic development, employment, growth, and quality of life; fostering environmental awareness through education for locals and tourists; and optimizing the supply of tourism products, developing value chains, and providing goods and products for tourists from local and rural sources.

پهنه‌بندی پتانسیل و فرصت‌های گردشگری روستایی و راهکارهای عملی توسعه آن در شهرستان محمودآباد استان مازندران

میلاذ حیدری^۱، فاطمه رزاقی بورخانی^{۲*}، طاهر عزیزلی خالخیلی^۳ و علی اکبر براتی^۴

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۱؛ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵)

چکیده

شناسایی ظرفیت‌های توریستی روستایی به عنوان مزیت نسبی شهرستان محمودآباد نقش مهمی در پیاده‌سازی اقتصاد گردشگری پایدار روستایی و توسعه محلی دارد. هدف از این پژوهش پهنه‌بندی پتانسیل و فرصت‌های گردشگری روستایی در شهرستان محمودآباد استان مازندران بود. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی روستاهای شهرستان محمودآباد (۸۸ روستا) بودند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای بود که توسط دهیاران تکمیل شد. رویی صوری و محتوایی پرسشنامه توسط متخصصان و پایایی ابزار پژوهش با شاخص آلفای کرونباخ ارزیابی شد. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای SPSS نسخه ۲۶ و ArcGIS نسخه ۱۰.۳.۱ استفاده شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که در میان انواع مختلف گردشگری در روستاهای شهرستان محمودآباد گردشگری ساحلی و گردشگری آبی (Hydrotourism) در رتبه اول و گردشگری در بستر زمین‌شناسی (Geotourism) در رتبه آخر قرار دارند. برای تامین امنیت محیط‌زیستی گردشگری توجه هم‌افزا به راهبردهای اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی لازم است. راهکارهای تخصیص مالیات محیط‌زیستی برای صاحبان کسب‌وکار یا گردشگران، ایجاد سایت گردشگری کشاورزی، احیای دانش بومی روستاییان در راستای حفظ محیط‌زیست و ترویج فرهنگ گردشگری سبز و زنجیره ارزش محصولات گردشگری کشاورزی با ترویج جشنواره‌های ارگانیک، برای توسعه گردشگری روستایی پیشنهاد می‌شود.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار روستایی، راهبردهای معیشتی، گردشگری کشاورزی، مشاغل غیرکشاورزی.

^۱ دانش آموخته کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

^۲ استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

^۳ دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

^۴ دانشیار گروه مدیریت و توسعه کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران، کرج، ایران.

* نویسنده مسئول: پست الکترونیک: F.razzaghi@sanru.ac.ir

در حال حاضر، توسعه پایدار روستایی موضوعی است که به‌طور گسترده مورد بحث قرار گرفته و با چالش‌های متعددی از جمله تخریب محیط‌زیست، فقر و زوال فرهنگی مواجه است. بسیاری از دولت‌های منطقه‌ای و ملی اروپایی گردشگری پایدار روستایی را از اواسط دهه ۱۹۹۰ به رسمیت شناختند. گردشگری پایدار روستایی به‌عنوان یکی از الگوهای توسعه پایدار روستایی، مورد پذیرش بسیاری از کشورها قرار گرفت (Lane *et al.*, 2022; Saputro *et al.*, 2023). گردشگری یک بخش اقتصادی ضروری و منبع جایگزین خارجی برای برخی از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته است (Khizar *et al.*, 2023) که نقش مثبتی در حفاظت، بازیابی و ترویج استفاده پایدار از زیست‌بوم (Terrestrial Ecosystems) و تنوع‌زیستی دارد (He *et al.*, 2023). توسعه گردشگری روستایی، به‌عنوان یکی از ارکان کلیدی صنعت گردشگری، موجب تحریک نواحی روستایی جهت ارتقای دانش محیط‌زیستی، صیانت از اکوسیستم‌های محلی، تقویت هویت فرهنگی، توسعه جاذبه‌های گردشگری، رشد اقتصادی مبتنی بر گردشگری، تنوع‌بخشی به شیوه‌های معیشتی، افزایش درآمد روستاییان و ارتقای شاخص‌های کیفیت زندگی می‌گردد. از این‌رو، گردشگری روستایی را می‌توان راهبرد کارآمدی در راستای باززنده‌سازی جوامع روستایی تلقی نمود.

از سوی دیگر، تقاضا برای گردشگری روستایی، تعامل با مردم محلی و فرهنگ آن‌ها، نوستالژی (Nostalgic) روستایی و تمایل برای استراحت در مناطق کم‌استرس در حال افزایش است (Xie & He, 2022; Saputro *et al.*, 2023). توسعه گردشگری روستایی می‌تواند منجر به توسعه صنایع روستایی، تنوع بخشی به اقتصاد محلی، بهبود سطح درآمد و معیشت کشاورزان و توسعه کسب‌وکارهای وابسته به کشاورزی شود (Xie & He, 2022). گردشگری روستایی می‌تواند مکملی برای درآمد خانوارهای روستایی شده، فرصت‌های شغلی جدید را برای جوامع محلی فراهم کرده و به احیای صنایع دستی و هنرهای محلی مانند حکاکی روی چوب و سنگ، سبذافی، موسیقی محلی، پخت غذاهای محلی، درمان سنتی و غیره کمک کند (Mwesiumo *et al.*, 2022).

گردشگری پایدار روستایی با کمک به بازسازی اقتصاد روستایی می‌تواند به تغییر روند مهاجرت از روستا کمک نموده و منجر به بازگرداندن افراد ماهر از شهر به روستا شود (Lane *et al.*, 2022). توسعه گردشگری روستایی با توسعه کارآفرینی می‌تواند رشد اقتصادی را تسهیل و کیفیت زندگی را بهبود بخشد (Utami *et al.*, 2023). بر اساس تعریف سازمان جهانی گردشگری (World Tourism Organization - UNWTO)، گردشگری روستایی (Rural Tourism) به بازدیدها و تجربیات شخصی افراد در محیط‌های فیزیکی و زندگی روستایی اشاره دارد که امکان مشارکت فعال در فعالیت‌ها، سنت‌ها و سبک زندگی جامعه محلی را فراهم می‌سازد (UNWTO, 2020). در سال ۲۰۲۰، این سازمان تعریف جامع‌تری ارائه نمود و گردشگری روستایی را به‌عنوان ابزاری برای ارتقای جذابیت و پویایی مناطق روستایی، کاهش چالش‌های جمعیتی، مهار مهاجرت، حفظ منابع و سنت‌های بومی و همزمان حمایت از ماهیت اصیل زندگی روستایی معرفی کرد (Mwesiumo *et al.*, 2022; Ariyani & Fauzi, 2023). همچنین، هدف اصلی این نوع از گردشگری، تامین نیازهای ساکنان محلی و گردشگران بدون مخاطره انداختن نیازهای نسل‌های آینده تعیین شده است (Ariyani & Fauzi, 2023).

توسعه بخش گردشگری در هر کشوری مستلزم تخصیص سرمایه‌های مالی است و در غیاب چنین سرمایه‌گذاری‌هایی در پروژه‌های زیرساختی و رونمایی، دستیابی به رشد مطلوب در این حوزه غیر ممکن خواهد بود. بر همین اساس، بسیاری از کشورها در عصر حاضر به شناسایی و رتبه‌بندی الزامات گردشگری خود پرداخته و با تطبیق این نیازها با ترجیحات گردشگران، منابع مالی را در این بخش به کار می‌گیرند (شعبانی و همکاران، ۱۴۰۰). بنابراین، تحقق گردشگری پایدار در گرو وجود یک چارچوب سیاستی منسجم و همه‌جانبه است که مورد پذیرش کلیه ذینفعان بوده و هماهنگی پایدار بین محیط‌زیست و ساختارهای اجتماعی را تضمین نماید. دستیابی به توسعه موفق در گردشگری، نیازمند تحلیل دقیق عملکردها، محدودیت‌های مالی و تأثیرات آن‌ها بر اقتصاد محلی، محیط‌زیست، میراث فرهنگی، پذیرش اجتماعی و حمایت جامعه میزبان است. افزون بر این، گردشگری پایدار فرآیندی است که تنها در سایه همکاری و هماهنگی تمامی بازیگران مؤثر در توسعه منطقه‌ای گردشگری محقق می‌شود (Ariyani & Fauzi, 2023).

یکی از انواع گردشگری، گردشگری ساحلی است که به مفهوم مجموعه فعالیت‌های تفریحی و سرگرمی است که در محیط‌های ساحلی و دریایی به‌وسیله گردشگران انجام می‌شود. از میان انواع گردشگری طبیعی، گردشگری ساحلی رونق بیشتری دارد، چرا که مناطق ساحلی نقش‌های متعددی در فعالیت‌های اقتصادی انسان‌ها دارند. از این‌رو دارای اهمیت بسیار بالایی هستند. همچنین این

مناطق گستردگی زیادی داشته به گونه‌ای که حدود ۶۰ درصد از مردم دنیا در مناطق ساحلی ساکن هستند (ایمانی و پیروز، ۱۴۰۰).

ایران به‌عنوان یکی از کشورهای دارای جاذبه‌های طبیعی، تاریخی و فرهنگی، همواره مقصدی جذاب برای گردشگران بین‌المللی محسوب شده و بستری مناسب برای توسعه زیرساخت‌های گردشگری فراهم کرده است (گل‌ریز، ۱۴۰۰). با توجه به تنوع مقاصد گردشگری، از جمله سواحل شمالی، این کشور می‌تواند با برنامه‌ریزی راهبردی، نقش مؤثری در توسعه اقتصادی مناطق شهری و روستایی ایفا کند. به‌ویژه، مناطق ساحلی شمال ایران با دارا بودن طبیعت بکر و قابلیت‌های گردشگری فراوان، از منظر اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و محیط‌زیستی-کالبدی دارای اهمیت ویژه‌ای هستند (ایمانی و پیروز، ۱۴۰۰). در راستای تحقق اهداف چشم‌انداز ۲۰ ساله، ایران با سرمایه‌گذاری ۳۰ میلیارد دلاری و هدف‌گذاری جذب ۲۰ میلیون گردشگر بین‌المللی (معادل ۱/۵ درصد از بازار جهانی) تا سال ۱۴۰۴، درصدد افزایش سهم خود از درآمد صنعت گردشگری جهان به ۲ درصد است که دستیابی به این هدف مستلزم سیاست‌گذاری‌های کارآمد در جذب گردشگر می‌باشد (رسول‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱).

استان مازندران به‌عنوان یکی از مناطق هدف گردشگری در ایران شناخته می‌شود و شهرستان محمودآباد به‌طور خاص، سالانه شاهد تردد حجم قابل‌توجهی از گردشگران است. وجود صنعت گردشگری به عنوان یک صنعت فرابخشی می‌تواند موجب رونق اقتصادی این منطقه شود. در کنار کشاورزی و دامداری، ترویج و توسعه گردشگری کشاورزی (Agrotourism) و طبیعت‌گردی (Ecotourism)، به‌دلیل پتانسیل بالای این مناطق، می‌تواند به تنوع بخشی به مشاغل، توسعه روستایی و اشتغال جوانان کمک نماید. با این وجود نه تنها در این مورد به طور جدی برنامه‌ریزی نشده است؛ بلکه متأسفانه به جای جذب گردشگر، زمینه سکونت دائم گردشگران به عنوان ساکن اصلی روستاها و تبدیل منطقه گردشگری به ویلاها و باغ‌های اختصاصی شهرنشینان فراهم شده است. این روند نه تنها معماری بومی و بافت سنتی روستاها را تهدید کرده، بلکه ماهیت اصلی گردشگری روستایی را نیز تحت‌الشعاع قرار داده است. بنابراین با برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌های لازم در سطح ملی و منطقه‌ای می‌بایست استراتژی‌های لازم تدوین و اجرا شود.

بررسی مطالعات پیشین در حوزه گردشگری روستایی برای نشان دادن ضرورت توسعه این بخش و اثرات اقتصادی و اجتماعی آن، در کنار چالش‌های محیط‌زیستی و فرهنگی، بسیار حائز اهمیت است. بنابراین با همین هدف ضمن مرور و تحلیل یافته‌های پژوهش‌های موجود در زمینه گردشگری پایدار، سعی شده است به آثار مثبت و منفی توسعه گردشگری و راهکارهای حفظ هویت روستایی اشاره شود تا با بهره‌گیری از این تجارب، امکان برنامه‌ریزی مناسب برای شهرستان محمودآباد فراهم شود. شیبانی‌نیا و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای با عنوان گردشگری و اثرات آن؛ گامی به سوی توسعه پایدار، تأکید کردند که برنامه‌ریزی گردشگری باید متمرکز، یکپارچه و مبتنی بر منابع فرهنگی و طبیعی باشد تا به توسعه پایدار منجر شود. همچنین، تغییر سیاست‌های جذب گردشگر از کمیت به کیفیت را ضروری دانستند. از سوی دیگر، ضرابی و اسلامی پریخانی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان بررسی تأثیرات اقتصادی اجتماعی-فرهنگی و محیط‌زیستی توسعه گردشگری در شهرستان مشکین‌شهر دریافتند که اگرچه گردشگری موجب رشد اقتصادی و اجتماعی شده، اما پیامدهای منفی محیط‌زیستی مانند افزایش پراکندگی زباله‌ها را نیز در پی داشته است. در همین خصوص، قرخلو و همکاران (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای با هدف بررسی اثرات محیط‌زیستی گردشگری در سواحل رامسر، نشان دادند که توسعه گردشگری ساحلی منجر به تخریب پوشش گیاهی، آلودگی آب‌های ساحلی و نابودی چشم‌اندازهای طبیعی شده است. این یافته‌ها لزوم مدیریت یکپارچه گردشگری در مناطق ساحلی مانند محمودآباد را برجسته می‌کند.

در سطح بین‌المللی، یانان و همکاران (Yanan et al., 2024) در مطالعه خود استدلال کردند که گردشگری باید به‌عنوان ابزاری برای توسعه و نه هدف نهایی در نظر گرفته شود. آن‌ها بر پتانسیل گردشگری در ایجاد مزایای اقتصادی و اجتماعی تأکید کردند، اما هشدار دادند که حفظ جوامع محلی و معماری سنتی روستایی ضروری است تا روستاها به موزه‌های توریستی تبدیل نشوند. به‌طور مشابه یان و همکاران (Yin et al., 2024) در روستا بیشان (Beishan Village) کشور چین، با تکیه بر فرهنگ منطقه‌ای، مناظر طبیعی و ویژگی‌های معماری روستا، راهبردهای بهینه‌سازی گردشگری را شامل افزایش توسعه زیرساخت‌ها، آموزش فرهنگ برندسازی منطقه‌ای، تقویت چارچوب مدیریت نهادی، ایجاد یک بستر اقتصاد مشارکتی روستایی و معرفی تورهای دیجیتال و مجازی بیان نموده‌اند. همچنین یانگ و همکاران (Yang et al., 2021) در پژوهشی با عنوان نقش گردشگری در تجدید حیات جوامع روستایی دریافتند که گردشگری می‌تواند ارزش اقتصادی بیشتری نسبت به کشاورزی خلق کند، مشروط بر اینکه توسعه آن همراه با حفظ فرهنگ بومی باشد. کامپون و همکاران (Campón-Cerro et al., 2017) نیز بر اهمیت حفظ فرهنگ سنتی در توسعه گردشگری

پهنه‌بندی پتانسیل و فرصت‌های گردشگری روستایی و راهکارهای عملی توسعه ...

پایدار تأکید کردند و نشان دادند که مشارکت فعال جامعه محلی، کلید جلوگیری از نابودی هویت روستایی است. در نتیجه با توجه به یافته‌های پیشین، توسعه گردشگری در محمودآباد باید با رویکردی متوازن و مبتنی بر پایداری محیطی-فرهنگی صورت گیرد تا از یک سو موجب رونق اقتصادی شود و از سوی دیگر، از تخریب منابع طبیعی و تغییر بافت سنتی روستاها جلوگیری کند. این پژوهش با تکیه بر تجارب داخلی و بین‌المللی، به دنبال ارائه راهکارهای عملی برای توسعه گردشگری روستایی در این منطقه است.

روش پژوهش

این مطالعه از نظر هدف، پژوهشی کاربردی و از لحاظ روش‌شناسی، توصیفی-تحلیلی است که با رویکرد ترکیبی (کتابخانه‌ای و میدانی) انجام شده است. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در بخش میدانی، پرسشنامه محقق‌ساخت بود که در محدوده جغرافیایی شهرستان محمودآباد اجرا شد. جامعه آماری پژوهش را کلیه دهیاران ۸۸ روستای شهرستان محمودآباد تشکیل داد. پتانسیل‌ها و انواع فعالیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از مقیاس لیکرت پنج سطحی (شامل هیچ یا خیلی کم = ۱ تا خیلی زیاد = ۵) مورد ارزیابی قرار گرفت. برای تحلیل فضایی و پهنه‌بندی دهستان‌ها بر اساس شاخص‌های توسعه گردشگری، از نرم‌افزار ArcGIS نسخه ۱۰.۳.۱ استفاده گردید. روایی ابزار پژوهش از طریق نظرخواهی از متخصصان و اعضای تیم پژوهش و پس از اعمال اصلاحات لازم تأیید شد. پایایی پرسشنامه با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد که برای تمامی مؤلفه‌های اصلی پژوهش (راهبردهای اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی) مقادیری بالاتر از ۰/۷ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ انجام شد.

یافته‌ها و بحث

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که متوسط تعداد خانوار روستایی در شهرستان محمودآباد بیش از ۲۲۷ خانوار بوده و متوسط جمعیت روستایی نیز حدود ۶۸۴ نفر می‌باشد. متوسط تعداد زنان در روستاها ۳۶۰ نفر و متوسط تعداد مردان ۳۵۲ نفر می‌باشد. متوسط جمعیت فعال شاغل ۲۳۳ نفر و متوسط جمعیت بیکار ۲۱ نفر می‌باشد. مطابق جدول ۱، دهستان هرازی غربی بیشترین و در مقابل دهستان اهلرستاق جنوبی کمترین تعداد گردشگران را از نظر اقامت در طول سال دارند. به‌طور کلی، میانگین اقامت گردشگران در طول سال در شهرستان محمودآباد حدود ۱۲۳ روز است که کمترین حد اقامت گردشگران در دهستان‌ها و روستاهای این شهرستان ۳۰ روز و بیشترین مقدار ۳۶۵ روز بوده است. این بدان معنا است که این شهرستان در تمام طول سال پذیرای گردشگران بوده است.

جدول ۱- متوسط تعداد روزهای اقامت گردشگران در سال به تفکیک دهستان بر حسب روز

رتبه بر وزن میانگین	متوسط تعداد روزهای اقامت گردشگران			دهستان
	میانگین	کمترین	بیشترین	
۱	۱۷۰	۹۰	۳۶۵	هرازی غربی
۲	۱۴۶/۵	۹۰	۳۶۵	اهلرستاق شمالی
۳	۱۳۵/۴۰۰	۳۰	۳۶۵	هرازی شمالی
۴	۱۲۱/۲۵۰	۱۰۰	۱۴۰	دابوی شمالی
۵	۱۱۴/۱۴۸	۳۰	۲۵۰	اهلرستاق جنوبی

وضعیت توپوگرافی و فضایی روستا

وضعیت توپوگرافی و فضایی روستاهای مورد بررسی در جدول ۲ نشان می‌دهد که ۸۷/۵ درصد از روستاها دارای جلگه‌های پست، دشت و دره‌ها، ۱۵/۹ درصد دارای نواحی ساحلی و ماسه‌ای و ۴/۵۴ درصد روستاها کوهستانی و کوهپایه‌ای و قله مرتفع هستند و از نظر شکل سکونتگاهی (جدول ۳)، ۵۹/۱ درصد روستاها متمرکز، ۳۰/۷ درصد خطی و ۱۰/۲ درصد پراکنده هستند.

جدول ۲- توزیع فراوانی وضعیت توپوگرافی و فضایی روستاهای شهرستان محمودآباد

توپوگرافی روستا	فراوانی	درصد
جلگه‌های پست، دشت و دره‌ها	۷۷	۸۷/۵
نواحی ساحلی و ماسه‌ای	۱۴	۱۵/۹
جنگلی و مرتفع	۱۲	۱۳/۶۳
کوهستانی و کوهپایه‌ای و قله مرتفع	۴	۴/۵۴

جدول ۳- جدول توزیع فراوانی نوع شکل سکونتگاهی روستاهای شهرستان محمودآباد

نوع سکونتگاه	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
پراکنده	۹	۱۰/۲	۱۰/۲
متمرکز	۵۲	۵۹/۱	۶۹/۳
خطی	۲۷	۳۰/۷	۱۰۰
مجموع	۸۸	۱۰۰/۰	-

توانمندی و پتانسیل محیطی از نظر انواع فعالیت‌ها

از نظر فعالیت‌ها و پتانسیل محیطی در روستاهای مورد مطالعه، فعالیت‌های زراعی با کسب بیشترین فراوانی (۹۶/۵۹ درصد) به دلیل برخورداری از پتانسیل‌های خوب، جزء فعالیت‌های رایج منطقه و فعالیت‌های مرتع و جنگل با کسب حداقل فراوانی جزء فعالیت‌های فرعی منطقه است. به‌طور کلی، فعالیت‌های مردمی روستاهای شهرستان محمودآباد بر حسب پتانسیل‌های منطقه به ترتیب در زمینه زراعی، باغداری، دامداری، ساحلی، صید و شیلات و مرتع و جنگل است.

جدول ۴- توزیع فراوانی انواع فعالیت‌ها و پتانسیل‌های روستایی

فعالیت‌ها و پتانسیل‌ها	فراوانی	درصد
زراعی	۸۵	۹۶/۵۹
باغداری	۵۴	۶۱/۳۶
دامداری	۳۰	۳۴/۰۹
ساحلی، صید و شیلات	۲۲	۲۵/۰۰
مرتع و جنگل	۱۳	۱۴/۷۷

ویژگی‌های کالبدی-مکانی

از نظر ویژگی‌های کالبدی در بخش زیرساخت‌ها و امکانات ارتباطی، ۱۵ روستا دارای دفتر پست و ۱۴ روستا دارای دفتر مخابرات (مراکز ICT روستایی) است. از لحاظ زیرساخت‌ها و امکانات حمل‌ونقل تمامی روستاهای مورد مطالعه از امکانات و زیرساخت‌های جاده‌ای برخوردار بودند. همچنین، ۳ روستا دارای آژانس و تور، یک روستا برخوردار از خطوط ریلی و در دو روستا زیرساخت‌ها و امکانات خطوط هوایی اجرا شده است. از جمله امکانات رفاهی این منطقه می‌توان به زیرساخت‌ها و امکانات لوله‌کشی آب شرب، گاز شهری و برق اشاره کرد. در روستاهای شهرستان محمودآباد مطابق با جدول ۵، کل جامعه روستایی منطقه از این امکانات رفاهی برخوردار هستند. از لحاظ زیرساخت‌ها و امکانات بهداشتی درمانی بالای ۶۰ درصد از جامعه روستاها از پزشک خانواده، بهیار و خانه بهداشت، بالای ۵۰ درصد از روستاها از امکاناتی همچون زمین ورزشی و مسجد و بالای ۲۰ درصد از روستاها از اماکن مذهبی، امامزاده و بوستان روستایی برخوردار بودند.

پهنه‌بندی پتانسیل و فرصت‌های گردشگری روستایی و راهکارهای عملی توسعه ...

جدول ۵- توزیع فراوانی ویژگی‌های کالبدی-مکانی روستاهای شهرستان محمودآباد

درصد	فراوانی	ویژگی‌های کالبدی-مکانی	
۱۷/۰۴	۱۵	دفتر پست	زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی
۱۵/۹۰	۱۴	مراکز ICT روستایی	
۱۰۰	۸۸	جاده	زیرساخت‌ها و امکانات حمل‌ونقل
۳/۴	۳	آژانس و تور	
۱/۱۳	۱	خطوط ریلی	
۲/۲۷	۲	خطوط هوایی	
۱۰۰	۸۸	لوله‌کشی آب شرب	زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی
۱۰۰	۸۸	گاز شهری	
۱۰۰	۸۸	برق	
۶۰/۲۲	۵۳	پزشک خانواده،	امکانات بهداشتی-درمانی
۷۱/۵۹	۶۳	بهیار	
۱۰۰	۸۸	خانه بهداشت	
۵۶/۸۱	۵۰	زمین ورزشی	امکانات فرهنگی-ورزشی
۱۰۰	۸۸	مسجد	
۴۳/۱۸	۳۸	اماکن مذهبی	
۲۸/۴۰	۲۵	امامزاده	
۲۰/۴۵	۱۸	بوستان روستایی	

پهنه‌بندی پتانسیل و انواع فعالیت‌های گردشگری روستایی

بررسی وضعیت پتانسیل و جاذبه‌های گردشگری روستاهای هر منطقه به تفکیک دهستان (جدول ۶) نشان می‌دهد که در دهستان هرازپی شمالی، بستر ساحلی و گردشگری آبی، اولویت اول را در جذب گردشگر داشته است. همچنین، در دهستان هرازپی غربی، بستر طبیعت‌گردی، دهستان‌های اهلمرستاق شمالی و جنوبی، بستر گردشگری کشاورزی و گردشگری جنگلی و دهستان دابوی شمالی، گردشگری مذهبی، فرهنگی و تاریخی اولویت‌های اول را کسب کرده‌اند. بستر زمین‌شناسی در تمامی دهستان‌ها از نظر پتانسیل گردشگری در اولویت‌های آخر برای جذب گردشگر قرار دارد. به طور کلی، مطابق با نگاره‌های ۱ تا ۴ می‌توان بیان داشت که در شهرستان محمودآباد گردشگری ساحلی و آبی در رتبه‌های اول و گردشگری از نظر بستر زمین‌شناسی در رتبه آخر در این منطقه، قرار دارد.

جدول ۶- پتانسیل و انواع فعالیت‌های گردشگری به تفکیک هر دهستان

دهستان	بستر اکولوژیکی و اکوتوریسم	بستر زمین‌شناسی و ژئوتوریسم	بستر ساحلی و هیدروتوریسم	بستر آگروتوریسم و آگروفارستری	جاذبه انسان‌ساخت و بومگردی	گردشگری مذهبی، فرهنگی و تاریخی
هرازپی شمالی	۲/۱۲۰	۱/۳۰۰	۳/۰۰	۲/۸۱۶	۲/۵۸۴	۲/۵۷۲
	۰/۶۹۲	۱/۰۹۹	۰/۷۶۳	۰/۷۲۳	۰/۶۶۵	۰/۷۰۲
	۵	۶	۱	۲	۴	۳
هرازپی غربی	۲/۰۰۰	۰/۹۰۰	۱/۹۵۰	۲/۱۰۰	۱/۸۲۰	۱/۶۲۵
	۰/۸۷۹	۰/۸۴۳	۰/۷۲۴	۰/۸۷۹	۱/۰۳۹	۰/۸۳۷
	۱	۶	۲	۳	۴	۵
اهلمرستاق شمالی	۳/۰۰۰	۱/۲۰۰	۳/۰۰۱	۳/۱۴۰	۲/۸۴۰	۲/۴۲۵
	۱/۰۱۱	۰/۷۵۲	۰/۷۴۸	۰/۷۴۸	۰/۸۴۵	۰/۸۴۵
	۳	۶	۲	۱	۴	۵

ادامه جدول ۶

دهستان	بستر اکولوژیکی و اکوتوریسم	بستر زمین‌شناسی و ژئوتوریسم	بستر ساحلی و هیدروتوریسم	بستر آگروتوریسم و آگروفارستری	جاذبه انسان‌ساخت و بومگردی	گردشگری مذهبی، فرهنگی و تاریخی
اهلمرستا جنوبی	میانگین	۲/۸۸۱	۱/۱۶۶	۲/۶۸۵	۱/۳۹۶	۲/۶۲۲
	انحراف معیار	۰/۸۸۴	۰/۹۸۰	۰/۸۱۰	۰/۷۴۳	۰/۸۹۱
	رتبه	۲	۶	۴	۱	۵
دابوی شمالی	میانگین	۲/۵۷۵	۱/۸۴۳	۲/۷۸۱	۲/۷۵۰	۳/۰۰۰
	انحراف معیار	۰/۳۹۹	۰/۷۴۶	۰/۴۸۱	۰/۵۹۵	۰/۷۸۱
	رتبه	۴	۶	۲	۳	۱
کل	میانگین	۲/۵۱۵	۱/۲۸۱	۲/۶۸۳	۲/۴۴۰	۲/۴۲۸
	انحراف معیار	۰/۴۴۵	۰/۳۴۶	۰/۴۳۲	۰/۶۹۵	۰/۵۰۰
	رتبه	۲	۶	۱	۴	۵

راهنمای نقشه

محمودآباد دهستان

1.6

- گردشگری مذهبی فرهنگی و تاریخی
- جاذبه انسان ساخت و بوم گردی
- بستر اکولوژیکی و اکوتوریسم
- بستر زمین شناسی و ژئوتوریسم
- بستر آگروتوریسم و آگروفارستری
- بستر ساحلی و هیدروتوریسم

0 1.5 3 6 9 12 Kilometers

نگاره ۱- پهنه‌بندی پتانسیل و انواع فعالیت‌های گردشگری روستایی

راهنمای نقشه

محمودآباد دهستان

- بستر اکولوژیکی و اکوتوریسم
- ۳ اهلرستاق شمالی
- ۲/۸۸۱ اهلرستاق جنوبی
- ۲/۵۷۵ دابوی شمالی
- ۲/۱۲ دابوی جنوبی
- ۲ هرآزی غربی

0 1.5 3 6 9 12 Kilometers

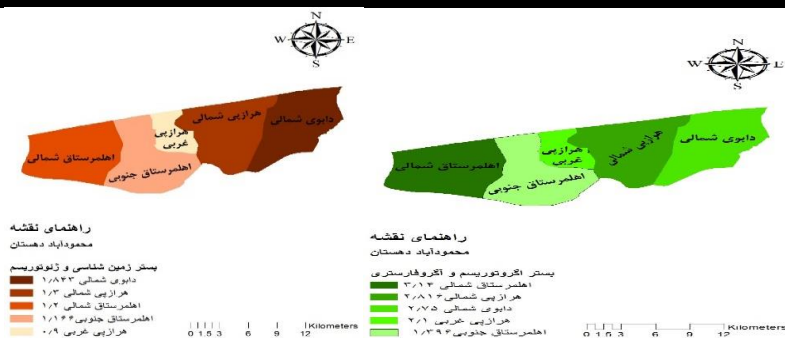

راهنمای نقشه

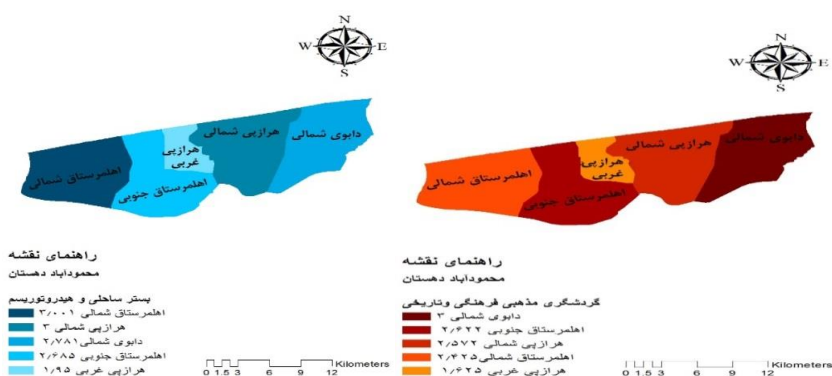
محمودآباد دهستان

- جاذبه انسان ساخت و بوم گردی
- ۲.۹ اهلرستاق جنوبی
- ۲.۸۴ اهلرستاق شمالی
- ۲.۵۸۴ هرآزی شمالی
- ۲.۱ دابوی شمالی
- ۱.۸۲ هرآزی غربی

0 1.5 3 6 9 12 Kilometers

نگاره ۳- پهنه‌بندی پتانسیل و جاذبه‌های بستر ژئوتوریسم و آگروتوریسم و آگروفارستری

نگاره ۴- پهنه‌بندی پتانسیل و فعالیت‌های گردشگری مذهبی و فرهنگی و تاریخی و هیدروتوریسم

اولویت‌بندی بعدها و گویه‌های راهبردهای توسعه گردشگری روستایی

با توجه به یافته‌های پژوهش (جدول ۷)، برای بهبود امنیت اکولوژیکی گردشگری روستاهای شهرستان محمودآباد از نظر پاسخگوییان به ترتیب بعدها اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی جزء مهم‌ترین بعدها بودند. در بعد اقتصادی گویه‌های "شناسایی و ترویج تولید محصولات بومی و محلی دارای تقاضا از طرف گردشگران" و "ارائه تسهیلات و افزایش بودجه در زمینه اشتغال و کارآفرینی گردشگری" دارای بیشترین اولویت هستند.

در بعد اجتماعی نیز گویه‌های "فرهنگ‌سازی رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی و آموزش برای مدیریت آب و انرژی و پسماند" و "توسعه توانمندسازی روانشناختی با نگرش مثبت مردم بومی نسبت به فرهنگ خود و ارزش‌های محلی" از اهمیت بالاتری برخوردار بوده‌اند. در بعد محیط‌زیستی نیز به ترتیب گویه‌های "توسعه گردشگری سبز در راستای کاهش مخاطرات محیط‌زیستی گردشگری (افزایش انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری)" و "حفظ و احیای پوشش گیاهی بومی و دارویی و اصلاح و احیای مراتع" در اولویت اول و دوم قرار گرفتند.

فعالیت‌های گردشگری در زمینه‌های اجتماعی پیامدهای منفی را بر منطقه و جوامع ایجاد می‌کند از جمله پیامدهای منفی می‌توان به کاهش تنوع زیستی، از بین رفتن گیاهان و زیستگاه حیات وحش (باهری و دشتی، ۱۴۰۱)، آلودگی منابع آب و مشکلات دفع مواد زائد و در نتیجه آلودگی خاک، آلودگی صوتی و آلودگی هوا (ناصر نصیر و پرورش، ۱۳۹۹؛ وردی پسندی، ۱۳۹۸) اشاره کرد. با ارتقاء سطح فرهنگ و فرهنگ‌سازی رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی و آموزش برای مدیریت آب، انرژی و پسماند می‌توان به کاهش پیامدهای منفی حاصل از توسعه فعالیت‌های گردشگری کمک نمود.

گردشگری روستایی از نظر اقتصادی می‌تواند به توانمندسازی مردم محلی و توسعه‌ی منابع انسانی، تنوع‌بخشی اقتصادی و رشد آن، خلق فرصت‌های شغلی، حل معضل بیکاری، ارتقای استانداردهای زندگی از طریق تامین خدمات اجتماعی و پر کردن شکاف بین نواحی شهری و روستایی در زمینه‌های مختلف و کاهش مهاجرت روستایی به کلان‌شهرها کمک نماید (بساک و دین‌پرست، ۱۳۹۹). این پژوهش‌ها همگام با مطالعات علی‌یاری و همکاران (۱۳۹۸) و یانگ و همکاران (Yang et al., 2021) است. برای توانمندسازی اقتصاد محلی در مناطق گردشگری می‌توان اقدام به شناسایی و ترویج تولید محصولات بومی، محلی و صنایع‌دستی خاص منطقه که

دارای تقاضا از طرف گردشگران است، نمود. همچنین، ارائه اعتبارات و تسهیلات کم‌بهره در زمینه توسعه اشتغال محلی و کارآفرینی گردشگر پایه می‌تواند به توسعه گردشگری روستایی کمک نماید. همچنین، برنامه‌ریزی برای مدیریت بحران و ریسک در نواحی دارای پتانسیل گردشگری به سیاست‌مداران و دولت پیشنهاد می‌شود.

باید توجه داشت که توسعه بیش از حد فعالیت‌های گردشگری در یک منطقه می‌تواند به ضرر منابع طبیعی و کیفیت زندگی جامعه منتهی شود. جنگل‌زدایی، آلودگی منابع و آسیب به زیست‌بوم‌های دریایی که از جمله منابع تامین امنیت غذایی جوامع بشری است، از جمله این آسیب‌ها است (Chin et al., 2022). بنابراین، برای جلوگیری از گسترش آلودگی در منطقه، ممانعت از نابودی گونه‌های گیاهی و گسترش آسیب به تأسیسات زیربنایی (زارع و همکاران، ۱۴۰۰) لازم است که سیاست‌ها و برنامه‌های پیش‌گیرانه بیشتری در بعد زیست محیطی تدوین گردد. این یافته‌ها هم‌راستا با مطالعات محققانی همچون ضرابی و اسلامی پریخانی (۱۳۹۰)، باهری و دشتی (۱۳۴۱) و یانگ و همکاران (Yang et al., 2021) است. بدون شک، راهبرد توسعه گردشگری سبز می‌تواند به کاهش مخاطرات کمک نموده و منجر به اتخاذ سیاست‌هایی در جهت حفظ و احیای پوشش گیاهی بومی، دارویی، اصلاح و احیای مراتع، اجرای اقدامات حمایتی و سبز نظیر مدیریت سبز انرژی و آب منتهی شود.

جدول ۷- اولویت‌بندی بعدها و گویه‌های راهکارها

ابعاد	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اولویت
اقتصادی	شناسایی و ترویج تولید محصولات بومی و محلی دارای تقاضا از طرف گردشگران	۴/۴۸۸	۰/۶۷۷	۰/۱۵۰	۱
	ارائه تسهیلات و افزایش بودجه در زمینه اشتغال و کارآفرینی گردشگری	۳/۹۵۴	۰/۹۰۸	۰/۲۲۹	۲
	توسعه خدمات گردشگری الکترونیکی و هوشمند	۳/۶۷۰	۰/۸۹۳	۰/۲۴۳	۳
	برنامه‌ریزی جهت مدیریت بحران و ریسک در نواحی دارای پتانسیل گردشگری	۳/۷۱۵	۱/۰۲۷	۰/۲۷۶	۴
	تخصیص بودجه آموزشی برای توسعه صنایع‌دستی و برگزاری نمایشگاه‌های محلی گردشگری	۳/۲۰۴	۰/۹۲۴	۰/۲۸۸	۵
	تشویق سرمایه‌گذاری توسط بخش خصوصی و غیردولتی برای توسعه و نگهداری از زیرساخت‌های گردشگری	۳/۵۰	۱/۰۵۰	۰/۳	۶
	تخصیص مالیات محیط‌زیستی برای صاحبان کسب‌وکار یا گردشگران	۲/۰۰	۰/۹۲۲	۰/۴۶۱	۷
مجموع					
اجتماعی	فرهنگ‌سازی رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی و آموزش برای مدیریت آب و انرژی و پسماند	۴/۵۳۴	۰/۷۵۷	۰/۱۶۶	۱
	توسعه توانمندسازی روانشناختی با نگرش مثبت مردم بومی نسبت به فرهنگ خود و ارزش‌های محلی	۳/۰۷۹	۰/۶۲۹	۰/۲۰۴	۲
	ترویج توسعه گردشگری روستایی به عنوان ابزاری برای بهبود امنیت روانی خانواده از طریق گردش و سفر سالم	۴/۱۵۹	۱/۰۲۷	۰/۲۴۶	۳
	ظرفیت‌سازی جوامع محلی در گردشگری با اختصاص فرصت‌های بیشتر شغلی برای زنان در مراکز خدماتی گردشگری	۳/۷۸۴	۱/۱۷۸	۰/۳۱۱	۴
	حمایت از ارائه خدمات اقامتی، تفریحی، سرگرمی و حمل‌ونقل در تمام فصول نه موقتی و فصلی	۳/۶۳۶	۱/۱۶۶	۰/۳۲۰	۵
مجموع					
محیط‌زیستی	توسعه گردشگری سبز در راستای کاهش مخاطرات محیط‌زیستی	۳/۶۱۳	۰/۸۷۶	۰/۱۸۹	۱
	حفظ و احیای پوشش گیاهی بومی و دارویی و اصلاح و احیای مراتع	۳/۵۷۹	۰/۹۶۷	۰/۲۱۱	۲
	حمایت از اقدامات حمایتی و سبز نظیر مدیریت انرژی و آب	۲/۹۳۱	۱/۰۳۷	۰/۲۶۳	۳
	توسعه تأسیسات دفع اصولی زباله و فاضلاب	۳/۶۰۲	۱/۰۹۹	۰/۳۰۵	۴
	استفاده از انواع پتانسیل محیطی بی‌نظیر جذب گردشگری مانند اسکی در برف و جنگل ابر	۲/۶۴۷	۱/۰۷۲	۰/۴۰۴	۵
	بهبود فرهنگ تفکیک زباله با اجرای طرح تفکیک زباله	۲/۱۱۳	۰/۸۷۶	۰/۴۱۴	۶
مجموع					
مجموع					

در توسعه گردشگری روستایی پایدار، توجه به تمامی معیارهای پایداری ضروری است، حتی اگر برخی از این معیارها با یکدیگر در تضاد باشند. گردشگری روستایی نمونه‌ای از راهکارهای افزایش درآمد کشاورزان در خارج از مزرعه است. از دیدگاه محیط‌زیستی، جلوگیری از آسیب‌های محیط‌زیستی می‌تواند چالش برانگیز باشد. بنابراین، در تدوین استراتژی توسعه گردشگری روستایی، در نظر گرفتن عواملی که بیشترین سود را برای ساکنان دارد و تعیین مدت زمان ماندگاری گردشگری روستایی ضروری است (Saputro et al., 2023). مطابق با نتایج به‌دست آمده و از دیدگاه جامعه مورد مطالعه راهبردهای محیط‌زیستی در اولویت آخر قرار داشته است. با توجه به اینکه برای تامین امنیت زیست‌محیطی گردشگری لازم است هر سه بعد اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی به‌طور مکمل مورد توجه قرار گیرد، در این پژوهش نقش کمرنگ بعد محیط‌زیستی از دیدگاه دهیاران در منطقه گردشگری بیشتر به چشم می‌خورد. به عنوان نمونه، از دیدگاه جامعه مورد نظر در این مطالعه تخصیص مالیات محیط‌زیستی برای صاحبان کسب‌وکار یا گردشگران اولویت پایینی داشته و مورد توجه قرار نگرفته است. این در حالی است که برای بهبود امنیت اکولوژیکی می‌بایست بخشی از هزینه‌های هر واحد کسب‌وکار برای حفظ محیط‌زیست همان منطقه صرف شود تا بتوان برای کاهش مشکلات و فشارهای محیط‌زیستی سرمایه‌گذاری نهادی و زیرساختی انجام داد. از جمله این موارد می‌توان به تصفیه فاضلاب‌ها یا ایجاد سایت گردشگری کشاورزی که نقش مهمی در فرهنگ‌سازی حفاظت از محیط‌زیست توسط گردشگران دارد، اشاره کرد.

به نظر می‌رسد با استقرار گردشگری روستایی (به‌طور خاص گردشگری کشاورزی و طبیعت‌گردی) بتوان به دستاوردهای مورد انتظار برای توسعه پایدار و حل توسعه نیافتگی روستایی دست یافت. از جمله این دستاوردها می‌توان به متنوع‌سازی فعالیت‌های کشاورزی و اقتصادی در ارتباط با توسعه منابع دامداری و زراعت، ایجاد مزیت رقابتی برای بعضی تولیدکنندگان در بازار، افزایش درآمد و ارزش بیشتر برای تولید محصولات مختلف کشاورزی محلی (مانند تولید و فرآوری، بسته‌بندی و عرضه مستقیم محصولات)، کاهش مهاجرت، افزایش اشتغال جوانان، کمک به توسعه سایر بخش‌های اقتصاد روستایی، تنوع‌بخشی به منابع معیشت خانوارهای روستایی، حفاظت زیست‌محیطی، معیشت پایدار، توسعه فرهنگی و احیای دانش بومی اشاره کرد. شرایط مناسب اقلیمی و واقع شدن در مسیر ارتباطی و مواصلاتی با تهران و مشهد، موقعیت مناسبی برای توسعه توریسم در این منطقه است. برای توسعه گردشگری دریایی توجه به جاذبه‌های دیگر این استان (مانند انواع گردشگری‌های مطرح شده در این مطالعه) می‌تواند به اثربخشی گردشگری دریایی، ساحلی و افزایش بازدیدهای گردشگران از نواحی ساحلی کمک کرده و منجر به تسریع توسعه محلی گردد. تأکید بر طبیعت‌گردی و توجه همزمان به سایر انواع گردشگری از جمله گردشگری و تورهای ورزشی می‌تواند نقش بسزایی در توسعه گردشگری در استان داشته باشد. بنابراین تلاش کارگزاران توسعه روستایی و سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری این استان باید در جهت شناسایی جاذبه‌های گردشگری و استقرار مناطق گردشگری نمونه باشد. این کار مستلزم برنامه‌ریزی هدفمند جهت توسعه پایدار گردشگری در مناطق روستایی و محرومیت‌زدایی از نواحی کمتر توسعه یافته است. برای این منظور بررسی وضعیت اقتصادی-اجتماعی-محیط‌زیستی منطقه ساحلی و توجه خاص به توسعه گردشگری دریایی ضروری است. بر اساس نتایج این پژوهش می‌توان پیشنهادهای زیر را مطرح نمود.

- آگاه‌سازی جامعه و گردشگران از پیامدهای محیط‌زیستی اقدامات خود؛
- توسعه کارآفرینی روستایی و توسعه گردشگری کشاورزی با تلفیق گردشگری با سیستم‌های دامداری، زراعت و باغداری؛
- ایجاد زنجیره نوآوری گردشگری منطقه‌ای و خلاقیت محصولی مانند صنایع‌دستی محلی برای توسعه اقتصادی مناطق روستایی، اشتغال‌زایی، رشد اقتصادی و افزایش کیفیت زندگی؛
- فرهنگ‌سازی و ارائه فرصت‌های آموزشی عمومی و تخصصی به جامعه جهانگردی و افزایش آگاهی محیط‌زیستی در راستای حفاظت از محیط‌زیست توسط بومیان و گردشگران؛
- بهینه‌سازی عرضه محصولات گردشگری؛ توسعه زنجیره ارزش گردشگری و تامین کالا و محصول مورد نیاز گردشگران از محل محصولات بومی و محلی روستاییان؛

- ترویج فرهنگ گردشگری سبز و گردشگری کشاورزی مبتنی بر توسعه زنجیره‌های ارزش محصولات گردشگری کشاورزی؛
- برپایی جشنواره‌های معرفی و عرضه محصولات سبز، ارگانیک و سالم کشاورزی برای افزایش سفر به منطقه و بازاریابی محصولات محلی؛
- احیای دانش بومی روستاییان در راستای حفظ محیط‌زیست و توجه به روستاهای اکولوژیک (Ecovillage) و روستاهای سبز؛
- نهادمندسازی واحدهای گردشگری محلی و جوانان روستایی برای تبلیغ و اطلاع‌رسانی زبان و فرهنگ و آداب و رسوم محلی؛
- ایجاد تعاونی، تشکرها و سازمان‌های مردم‌نهاد و داوطلبانه متخصص در زمینه برنامه‌ریزی محلی برای توسعه پایدار محیط‌زیست؛
- توسعه زیرساخت‌ها و امکانات در جامعه میزبان از طریق برنامه‌ریزی مشارکتی و هم‌افزا با تعامل بخش‌های مختلف دولتی، خصوصی و تعاونی برای توسعه سرمایه‌گذاری.

منابع

- ایمانی، ب. و پیروز، س. (۱۴۰۰). عوامل کیفیت بخش محیط گردشگری روستاهای ساحلی شهرستان تالش، *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، دوره ۲، شماره ۳، صص ۱۲۰-۱۰۳. <https://doi.org/10.22124/gscj.2021.20548.1099>
- باهری، ب. و دشتی، س. (۱۴۰۱). ارزیابی آسیب‌پذیری پارک ملی گلستان در جهت توسعه پایدار با استفاده از مدل DPSIR. *نشریه محیط‌زیست طبیعی*، دوره ۷۵، شماره ۱، صص ۳۷-۲۲. <https://doi.org/10.22059/jne.2022.333125.2323>
- بساک، س. و دین‌پرست، س. (۱۳۹۹). بررسی نقش گردشگری روستایی در توسعه اقتصادی روستاهای هدف گردشگران (مطالعه موردی: روستاهای دهستان مدرس، شهرستان شوشتر). *جغرافیا و روابط انسانی*، دوره ۳، شماره ۱، صص ۲۶۹-۲۸۶.
- رسول‌زاده، م. و حسن‌نژاد، م. (۱۳۹۱). بررسی و اولویت‌بندی روش‌های تبلیغاتی موثر در جذب گردشگر در استان خراسان رضوی (مطالعه موردی شهر طرقله). *فصلنامه مطالعات گردشگری*، دوره ۱، شماره ۱، صص ۳۳-۱۸.
- شعبانی، ع.، محمدی، ح. ر. و مهدوی حاجی لویی، م. (۱۴۰۰). تحلیل ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه گردشگری روستایی در سال ۱۳۹۹ (مطالعه موردی: روستای متکازین استان مازندران). *گردشگری و توسعه پایدار*، دوره ۱۳، شماره ۱، صص ۱۲-۱.
- شیبانی‌نیا، ک.، عبداللهی، ص. و محمدزاده، م. (۱۴۰۰). مروری بر گردشگری و اثرات آن؛ گامی به سوی توسعه پایدار. *انسان و محیط‌زیست*، دوره ۱۹، شماره ۳، صص ۲۱۱-۱۹۹.
- ضرابی، ا. و اسلامی پریخانی، ص. (۱۳۹۰). سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین‌شهر). *پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، دوره ۴۳، شماره ۷۵، صص ۵۲-۳۷.
- علی‌یاری، و.، شریف‌زاده، م. و احمدوند، م. (۱۳۹۸). ارزیابی اثرات گردشگری بر نواحی روستایی هدف گردشگری بخش مرکزی شهرستان فیروزآباد با استفاده از مدل تحلیل عاملی. *مطالعات مدیریت گردشگری*، دوره ۱۴، شماره ۴۵، صص ۲۴۷-۲۲۱. <https://doi.org/10.22054/tms.2019.24002.1689>
- قرخلو، م.، رمضان‌زاده لسبوئی، م. و گلین شریف‌دینی، ج. (۱۳۸۸). اثرات زیست‌محیطی گردشگری بر سواحل شهر رامسر، *جغرافیای انسانی*، دوره ۱، شماره ۳، صص ۱۲-۱.
- گل‌ریز، ط. (۱۴۰۰). گردشگری روستایی و اثرات اقتصادی آن. *نشریه پژوهش‌های نوین در مدیریت کارآفرینی و توسعه کسب‌وکار*، دوره ۲، شماره ۱، صص ۷۱۸-۷۱۰.
- ناصر نصیر، ا. و پرورش، ح. (۱۳۹۹). ارزیابی ریسک‌های زیست‌محیطی فعالیت‌های گردشگری به روش تجزیه و تحلیل حالات شکست زیست‌محیطی و اثرات آن (EFMEA) در راستای مدیریت پایدار گردشگری (مورد مطالعه: جزیره هرمز). *مطالعات مدیریت گردشگری*، دوره ۱۵، شماره ۵۲، صص ۳۷۲-۳۴۵. <https://doi.org/10.22054/tms.2020.39182.2078>

وردی پسندی، ز. (۱۳۹۸). فرصت‌ها و چالش‌ها در گردشگری ساحلی (مطالعه موردی: غرب مازندران). نشریه پژوهش‌های گردشگری و توسعه پایدار، دوره ۲، شماره ۳، صص ۱۷-۲۲.

- Ariyani, N., and Fauzi, A. (2023). Pathways toward the transformation of sustainable rural tourism management in central Java, Indonesia. *Sustainability*, 15(3), 1-19. <https://doi.org/10.3390/su15032592>
- Campón-Cerro, A. M., Hernández-Mogollón, J. M., and Alves, H. (2017). Sustainable improvement of competitiveness in rural tourism destinations: The quest for tourist loyalty in Spain. *Journal of Destination Marketing & Management*, 6(3), 252-266. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2016.04.005>.
- Chin, C. H., Wong, W. P. M., Ngian, E. T., and Langet, C., (2022). Does environmental stimulus matters to tourist's satisfaction and revisit intention: A study on rural tourism destinations in Sarawak, Malaysia. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 42 (2),683-692.
- He, X., Cai, C., and Shi, J. (2023). Evaluation of tourism ecological security and its driving mechanism in the Yellow River basin, China: based on open systems theory and DPSIR model. *Systems*, 11(7), 2-31. <https://doi.org/10.3390/systems11070336>
- Khizar, H. M. U., Younas, A., Kumar, S., Akbar, A., and Poulouva, P. (2023). The progression of sustainable development goals in tourism: A systematic literature review of past achievements and future promises. *Journal of Innovation & Knowledge*, 8(4), 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100442>
- Lane, B., Kastenholz, E., and Carneiro, M. J. (2022). Rural tourism and sustainability: A special issue, review and update for the opening years of the twenty-first century. *Sustainability*, 14(10), 2-15. <https://doi.org/10.3390/su14106070>
- Mwesiumo, D., Halfdanarson, J., and Shlopak, M. (2022). Navigating the early stages of a large sustainability-oriented rural tourism development project: Lessons from Træna, Norway. *Tourism Management*, 89, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2021.104456>
- Saputro, K. E. A., Hasim, Karlinasari, L., and Beik, I. S. (2023). Evaluation of sustainable rural tourism development with an integrated approach using MDS and ANP methods: Case study in Ciamis, West Java, Indonesia. *Sustainability*, 15(3), 2-18. <https://doi.org/10.3390/su15031835>
- UNWTO (2020). Rural Tourism. Available at: <<https://www.unwto.org/rural-tourism>>.
- Utami, D. D., Dhewanto, W., and Lestari, Y. D. (2023). Rural tourism entrepreneurship success factors for sustainable tourism village: Evidence from Indonesia. *Cogent Business & Management*, 10(1), 1-21. <https://doi.org/10.1080/23311975.2023.2180845>.
- Xie, D., and He, Y. (2022). Marketing strategy of rural tourism based on big data and artificial intelligence. *Mobile Information Systems*, 9154351. <https://doi.org/10.1155/2022/9154351>.
- Yanan, L., Ismail, M.A., Aminuddin, A. (2024). How has rural tourism influenced the sustainable development of traditional villages? A systematic literature reviews. *Heliyon*, 10(4) e25627. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e25627>
- Yang, J., Yang, R., Chen, M. H., and Hui, Ch. (2021). Effects of rural revitalization on rural tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 47, 35- 45. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.02.008>
- Yin, J., Feng, J., and Jia, M. (2024). Research on rural tourism environment perception based on grounded theory A case study of Beishan Village, Zhuhai City, Guangdong Province, China. *Heliyon*, 10(11), e32373. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e32373>.